

VERSLAG SESSIE 4
GROOT ONDERHOUD 2017
1 DECEMBER 2017

DUURZAAM ONTWERPEN EN
TENTOONSTELLEN

Datum :	vrijdag 1 december 2017
Coördinator sessie:	Monique Verelst
Voor verslag :	Monique Verelst / Julie Lambrechts

Duurzaamheid staat niet langer enkel voor economische en ecologische waarden, ook sociale waarden zijn van belang. Binnen de cultureel-erfgoedsector is deze transitie eveneens voelbaar, we evolueren naar een vermaatschappelijking van erfgoed en erfgoedbeleving. De focus tijdens deze sessie ligt op de sociale dimensie van ontwerpen en tentoonstellen en hoe we dat kunnen implementeren in de werking en tentoonstellingspraktijk van erfgoedorganisaties.

De sessie wordt ingeleid door **Michiel Schwarz** (cultuursocioloog-toekomstdenker en consulent van het Sustainism Lab in Amsterdam). Hij introduceerde met het 'Sustainisme' een nieuw cultuurtijdperk, gekenmerkt door een toekomstperspectief van maatschappelijk-duurzaam ontwerpen. Hij onderzoekt hoe het 'Sustainisme' nieuwe inzichten kan bieden in cruciale vragen in de wereld van musea, cultureel erfgoed en het ontwerpdomain. Enkele **collega's uit het veld** reflecteren op de visie van Schwarz in een panelgesprek, namelijk Sigrid Bosmans (Museum Hof van Busleyden), Floortje Vantomme (tapis plein), Evelien Bracke (Designmuseum Gent) en de ontwerper Sep Verboom (www.livable.world). Hierna is er ruimte voor **het publiek** om zelf ervaringen en zienswijzen te delen.

Wanneer we reflecteren over sociaal-duurzaam ontwerpen denken we aan begrippen als co-creatie, co-design en social design of ander bottom-upinitiatieven. Net als het begrip participatie passen ze geheel in de tijdsgeest, maar komen we ze vooral tegen in domeinen van de ontwerpwetenschappen, productontwikkeling of bij projecten in de publieke ruimte. De begrippen en werking zijn niet voor iedereen duidelijk en hebben hun weg naar de museale (ontwerp)praktijk nog niet overal gevonden.

- Bij **co-design** gaat men 'samen ontwerpen', tzt. de gebruikers, stakeholders worden evenwaardig betrokken bij het designproces onder begeleiding van een designer. Bij **co-creatie** gaat het om het creëren van waarde. Alle partijen gaan waarde voor elkaar creëren, op basis van een open dialoog en gelijkwaardig partnerschap. **Social design** is een ontwerpproces voor en met de sociale omgeving waarin dat van belang is.

In zijn introductie focust Schwarz op de belangrijkste vier kernkwaliteiten bij het 'Sustainisme' duurzaam ontwerpen, nl. *Sharing* (het delen van bijvoorbeeld ervaring), *Localism* (erfgoed als spiegelbeeld van een lokale gemeenschap), *Connectedness* (relaties staan centraal, ook de relatie met een publiek) en *Proportionality* (klein is het nieuwe groot). Het proces staat boven het resultaat.

- Erfgoedwerkers hebben wel interesse in ‘duurzaam ontwerpen’, maar zijn niet vertrouwd met dergelijke processen. Ze stellen zich de vraag hoe dit ‘traag’ proces te implementeren in een werkveld waar resultaat, bezoekersaantallen, budgetbeperking en de race tegen de klok (o.a. bij het concipiëren en opbouwen van tentoonstellingen) de norm zijn.
- De nood om te mogen en kunnen vertragen is echter wenselijk. Zo werd er verwezen naar het concept van ‘braak liggen’ in de culturele sector (cfr. <https://fo.am/>), een term uit de landbouwpraktijk waar men een rustperiode inplant en de grond onbezaaid laat om hem de kans te geven te bekomen en te broeden of m.b.t. culturele instellingen: de nodige tijd en marge inplannen om te reflecteren over verleden en te broeden op experimenten of nieuwigheden voor de toekomst.
- Een sabbatmoment of een periode van niet-tentoonstellen in museale instellingen is echter nog een taboe. De economische en historische waarden waarop instellingen worden beoordeeld primeren op de sociale waarden. En voor experiment is in een museum geen plaats.

De panelleden en het publiek in de zaal reflecteren over hoe de erfgoedsector in de toekomst en in praktijk meer aandacht kan besteden aan duurzaam ontwerp en tentoonstellen.

- Door beleidsveranderingen door te voeren: meetbaarheid kunnen loslaten en ruimte durven geven aan processen en experimenteren.
- Door duurzaamheidscriteria op te nemen in een programma van eisen en tegelijkertijd de nodige creatieve ruimte te laten.
- Door veel vroeger in het tentoonstellingsproces met ontwerpers en erfgoedgemeenschappen samen te zitten. Dit is echter moeilijk door de wet op overheidsopdrachten. Men suggereert om andere vormen van openbaar aanbesteden te gebruiken: onderzoek, ontwerp en uitvoering splitsen?
- Ontwerpers moeten andere, ‘meer open’, ontwerpprocessen toelaten en opdrachtgevers zouden voor sociale ontwerpprocessen meer tijd moeten voorzien.

Erfgoedmedewerkers hebben interesse in de sociale dimensie van ontwerpen en tentoonstellen – en de vier kernkwaliteiten van Michiel Schwarz: *Sharing*, *Localism*, *Connectedness* en *Proportionality*, maar vragen zich af hoe dit te implementeren in de werking van hun tentoonstellingspraktijk. Er zijn dan wel goede voorbeelden in andere domeinen, maar in de museale sector zijn er voorlopig weinig tot geen precedentes en dat maakt het moeilijk om de mogelijkheden in te schatten. Een andere vorm van openbaar aanbesteden, nauwere en andere vormen van betrokkenheid (tussen instelling, ontwerpers, stakeholders en erfgoedgemeenschappen) of meer experimenteren en door *trial and error* tot andere manieren van tentoonstellen komen kunnen een oplossing zijn.

Vandaag wordt in de instellingen nog te veel de nadruk gelegd op economische en historische waarden en werkt men resultaatgericht i.p.v. procesgericht.